

ÇUKUROVA TÜRKÜLERİNDE TURAÇ

Esra Özkaya*

Giriş

Tüm dünya mitolojileri insanlığın hayvanlar âlemi ile olan ilişkisinin takip edilemeyen devirlere kadar uzandığını göstermektedir. İlkel insan içinde yaşadığı tabii ortamı tanıma sürecinde iken, önleyemediği ve karşı koyamadığı doğa olayları ile birlikte farklı bedenleri ve o zaman insan için tek değer olan kendilerine has güçleri ile hayvanları izaha çalışmış ve onlarla mücadeleye girmiştir. Yine totemler (ongunlar) gösteriyor ki yüzyıllar süren bu mücadeleden çoğunlukla hayvanlar galip çıkmıştır (Ceylan, 232: 2003).

Söz konusu hayvanlar içerisinde özellikle kuşlar insanların çokça dikkatini çekmiştir. “Aslında birkaç istisna dışında tamamının özelliği uçmaktan ibaret olan kuşlar ilk çağlardan beri insanlar için çekinilecek, korkulacak, tapılacak, imrenilecek ve bilmece gibi çözümlenecek esinlenecek yaratıklar olmuştur” (Ceylan, 2003: 233).

Kuşlar dünya mitolojilerinde olduğu gibi Türk mitolojisinde ve inanç sistemlerinde de önemli bir yere sahiptir. Buna göre, “Oğuz boylarının armaları olan ve *ongun* adı verilen kuş sembolleri vardı. Yüksek bir toplum seviyesine ulaştıktan sonra dahi bu armaların kullanılmaya devam ettiği görülmekteydi” (Ögel, 1989: 32).

* Arş. Gör. Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-ADANA

Türklerin eski dini Şamanizm’de ise Şamanlar üzerinde kuş ve hayvan resimleri bulunan cübbeler giymişler ve böylece onların da yardımıyla ruhları çağırılmışlardır (İnan, 2000: 119). Mesela “Yakut, Altay, Kazak-Kırgız ve Başkurt folklorundan öğrenildiğine göre, eski Şaman ayinlerinde kartal çok önemli bir unsur olmuştur. Yakutlar en yüksek ruhu taşıyan hayvanın kartal olduğuna inanıyorlardı. Göğün en üst katında ve göğün yere açılan kapısında, yeri göğü birbirine bağlayan dünya ağacının tepesinde çift başlı bir kartal otururdu” (İnan, 2000: 118).

Tabiatın bir parçası olan kuşlar kimi zaman insanlar için korkulacak, çekinilecek ya da inançlarını etkileyecek hayvanlar olmakla birlikte kimi zaman da bir ilham kaynağı veya sembol olma konumundadır. Halkın çevresinde gördüğü ve etkilendiği bu kuşlara birtakım anlamlar ve semboller yüklediği görülmüştür.

Çalışmamızın konusunu oluşturan turaç kuşu ise Çukurova yöresiyle özdeşleşmiş ve yöreye ait halk edebiyatı ürünlerinde yer bulmuştur. Bu çalışmada, turacın Çukurova türkülerine hangi özellikleriyle konu edildiği tespit edilecektir.

1. Çukurova Türkülerinde Turaç

Turaç, keklige benzemekle birlikte ondan daha büyüktür. Çoğunlukla donuk kahverengidirler. Açık alanlarda yaşayan iri kuşlar olduklarından çok rağbet gören av hayvanlarından sayılır. Uçmaktan çok yürümeyi yeğler. Tohum, tane, üzüm sü meyve veya böceklerle beslenir (Hayvanlar Ansiklopedisi, 1973: 895). Yurdumuzun yerli kuşlarındanır. Zor görülür, daha sık duyulur. Uzaktan duyulduğunda ötüşü; yüksek, pürüzlü ve tizdir. Kendisini gizleyebildiği sazlık ve çalılıklarla kaplı sulak ovalarda yaşar (Ceylan, 2003: 236).

Turaç kuşunun yaşayabildiği yerlerden biri Çukurova bölgesidir. Bu kuşun yaşadığı yeri terk etmemesi ve güzel ötüşü onu Çukurova insanı için diğer kuşlardan özel kılmıştır. Bunun sonucu olarak Çukurova yöresinde meydana getirilen halk edebiyatı ürünlerinde turaç kuşu çeşitli özellikleriyle konu edilmiştir. Mesela yöreye ait bir efsanede turaç kuşunun nasıl oluştuğu anlatılmaktadır:

Adana’nın sehil köylerinden birinde yaşayan genç bir çocuk, amcasının kızına âşıkmiş. Ancak kız başkasını sevdiği için amcasının oğluluyla ilgilenmezmiş. Amcaoğlu bir gün kızla sevdiği çocuğu تنها bir yerde öpüşürken yakalamış. Kızı, babasına durumu anlatmakla tehdit etmiş. Bunun üzerine kız öyle bir beddua etmiş ki, amcasının oğlu orada kuş olmuş.

Bugün, turaç kuşunun bu şekilde oluştuğuna ve öterken:

“Tuttu da öptü tuttu da öptü” diyerek o günkü sırrı açığa vurduğuna inanılır (Okuşluk, 1994: 181).

Çukurova’da anlatılan bir masalda ise Yörüklerin, yaylacıların sıcaktan kurtulmak için yaylalara göçtüğü zamanda turaçların neden yaylalara göçemediği şu şekilde anlatılmaktadır:

Çukurova’da yaz gelmeye başlayınca Yörükler, yaylacılar, sıcaktan kurtulmak için yaylalara çıkmaya başlamışlar. Çukurova’nın ileri gelen sözü geçen kuşları da sağa sola haber yollamışlar; göç toplantımız var diye. Yaylaya gitme zamanını konuşacağız demişler.

Önce sığırcık söze başlamış:

-Biz, mart on beşte, Allah izin verirse yaylaya çıkacağız.

Sonra karga demiş:

-Biz mart beş dedi mi, Allah'ın izniyle yaylada olacağız. Erkenden varıp yurt yuva kuracağız.

Sonra karatavuk gideceği tarihi yaylada ne yapacaklarını hangi yaylaya çıkacaklarını anlatmış.

Sıra turaç kuşuna gelmiş:

-Biz, demiş. Allah izin verse de vermese de mart yirmide yaylada olacağız.

Rivayete göre turaç kuşları Allah'a güvenmedikleri için Allah onları cezalandırıp yaylayı yasaklamış. O gündür bu gündür turaçlar yaylaya gidemeyip Çukurova'da kalırlarmış (Dağsever, 32: 2013).

Bugün bile Çukurova'da düşünceli, dalgın dalgın duran adama “Yaylaya gidememiş turaç kuşu gibi ne düşünüyorsun?” derler (Özdemir, 1984: 14).

Türkülerin oluşum sürecinde de turaç Çukurova'daki türkü yakıcılarına ilham kaynağı olmuştur. Turaç, adeta Çukurova'nın sembolü olmuş ve Çukurova türkülerinde özellikle bu yönü vurgulanmıştır. Keklik cinsinden bir kuş olan turacın ilkbaharın gelişini müjdelemesi türkülerde konu olmuştur. Ayrıca turacın neslinin tükenmesi Çukurova insanını derinden etkilemiş ve turaç için türküler, ağıtlar yakılmıştır.

Turacın çeşitli özellikleriyle yer aldığı 12 türkü tespit edilmiştir. Bunların 2'si ağıt; diğerleriye aşıklara ait türkülerdir. Turacın bu türkülerdeki işlevleri ve özellikleri tematik bakış açısıyla incelenmiş ve bu inceleme neticesinde Çukurova'nın sembollerinden biri olması, habercilik işlevi ve neslinin tükenişi üzerine türküler yakıldığı görülmüştür.

1.1. Turaç Kuşunun Çukurova'nın Sembolü Olması

Bilindiği üzere sanatta tabiat unsurlarının, hayvanların ve kuşların birer sembol olarak kullanılması Totemizm ve Şamanizm gibi inançların canlı görüldüğü eski devirlere kadar gitmektedir. Bu unsur veya sembollerin bazıları az çok mahiyet değiştirerek birer motif ve konu olarak zamanımıza kadar gelmiştir. At, kurt, geyik, koyun gibi hayvanlarla bülbül, güvercin, leylek gibi kuşlar, gül, lâle, menekşe türündeki çiçeklerin şairlere ilham verdiğini gösteren bir hayli malzeme elimizde mevcuttur (Elçin, 1997: 63).

Her yörenin kendine has sembolü ya da sembolleri vardır. Bu semboller kimi zaman yöreye has bir ürün, kimi zaman yörenin geçmişinde önemli bir yere sahip olan kişiler, kimi zaman da yöreyle özdeşleşen bir hayvan olabilmektedir.

Yöreyle bütünleşen turaç, Çukurova türkülerinde öncelikle yörenin sembolü olması yönüyle ön plana çıkar. Bu kuş, Asya, Kıbrıs ve Toroslar gibi belli yerlerde ve iklimlerde yaşamaktadır. Turacın yaşadığı yerden başka bir yere göçmemesi ve Çukurova'yı mesken tutması onu bu yörenin “öz kuşu” kılmıştır. Turacın göçmen kuşlardan olmaması sebebiyle türkülerde “Çukurova toprağına bağlı kuşlar başı” olarak değerlendirildiğini görüyoruz:

Bir yere göçmeyen sehil kuşuydun
Toprağına bağlı kuşlar başıydın

Adı sanı belli köşe taşıydın

Tümseğe konar da hütüdüdühüt (5/2).

Tüylerinin güzel renkleriyle insanları büyüleyen turacın, Çukurova'nın şöhret kazanmasında payı olduğu düşünülmektedir:

Çukurova şöhret almış

Ellerinde turaç senin

Öter yeşil bahar gelmiş

Çöllerinde turaç senin (2/1).

Turacın ötüşüyle Çukurova âşıklarına ilham kaynağı olduğu da görülmektedir. Bu yönüyle bülbüle benzeyen turaç yine de bülbülün ulaştığı seviyeye erişememiştir. Bülbül genel bir coğrafyaya yayılmış iken turaç Çukurova yöresiyle bütünleşmiştir. Ancak yörenin bir parçası olarak görülmesi, yanık sesle ötmesi ve öterken de genelde yüksek yerleri tercih etmesi âşıkları derinden etkilemiştir:

Ötmen Mustafa'ya ilham veriyon

Öterken de bir yüksekte duruyon

Yakup musun Yusuf'unu arıyon

Senin yasin arşa kadar bitmez mi (1/3).

Bu dörtlükte Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un hikâyesine telmih yapılmıştır. Turaç kuşu Yusuf'unu arayan Yakup'a benzetilmiştir. Onun da Yakup gibi tuttuğu yasin ebedi olup olmadığı sorulmaktadır.

Buruklu Âşık Kul Mustafa ise turacın düşmanlarından ve avcılardan saklanmasını ister. Çünkü o, Çukurova'yı temsil eden bir kuştur ve onun sesi Çukurova ile bütünleşmiştir:

İyi saklan seni kuş kurt görmesin

Çiftçilerin salanını sürmesin

Tembihledim avcılarını vurmasını

Senin sesin Çukurova'ya yetmez mi (1/2).

Bu dörtlükte, turacın sesinin güzelliğini ve etkileyciliğini pekiştirmek amacıyla istifham sanatına başvurulmuştur. Türküde de turaçla ilgili duygu ve düşünceleri daha etkili kılmak için bu duygu ve düşüncelerin soru biçiminde verildiği görülmektedir.

1.2. Turaç Kuşunun Habercilik İşlevi

Bahar tasvirinin yapıldığı ve yaylaya göçlerin de başladığı bu mevsimi ele alan Çukurova türkülerinde lirik bir üslup ve kuvvetli bir anlatım gücüyle karşılaşırız. Doğa, bütün renkleri ve canlılığıyla bu türkülere yansımaktadır. Çukurova türkülerinde turaç da hem baharın gelişini hem de yaylaya göç zamanını haber veren bir kuş olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Baharın Gelişini Müjdelemesi

Halk şairi tabiatı, çocuk masumiyetiyle, bir donanma gecesini seyrediyormuş gibi izler. Bahar, tabiatın bu cümbüşü, kendi ruhuna eştir. O tabiatı insanlaştırdığı yerde kendini tabiatlaştırır ve baharda yolların kıvrımını, sel altında kalan kayaların suya doyuşunu, hep kendi içinde duyar (Elçin, 1993: 16).

Tabiat, halk edebiyatı ürünlerinin yaratım sürecinde önemli bir yere sahiptir. Tabiat ve tabiatı meydana getiren unsurlar halkın duygu ve düşünce dünyasını yansıtan kişiler için uçsuz bucaksız bir ilham kaynağı olmuştur. Özellikle bahar mevsimiyle birlikte tabiatın canlanması halk türkülerinde coşkunlukla kutlanmaktadır.

Çukurova'da baharın gelişi de yine aynı coşkunlukla karşılanır ve tabiata ait unsurların her biri halk türkülerinde yeniden anlam kazanır. Turaç kuşunun baharın gelişinin ilk işaretlerinden biri olarak görülmesi turacı tabiatın bayramı olarak algılanan baharı işleyen türkülerin bir parçası kılmıştır.

Turacın en belirgin özelliklerinden biri sesinin güzelliğidir. Turacın sesi, Çukurova yöresinde tabiatın yeşile bürünmesiyle özdeşleşmiştir:

Kapımda kayısı ağacı
Giyinmiş çiçekten tacı
Ötüyor kırım turacı
Dilleri neşe saçıyor (9/2).

Bu dörtlükte bahar tasviri yapılmakta ve ağaçlar çiçekten yapılmış tacı giyinen bir varlık olarak düşünülmektedir. Aynı şekilde turaç da ötüşüyle neşe saçan bir insana benzetilmiştir. Çukurova'da baharın gelişini ve tabiatın yeşile bürünmesini turaçla ilişkilendirerek anlatan başka örnekler de vardır:

Baharı müjdeler kışı geçmeden
Boz turaçlar öter bizim ellerde
Hiçbir yerde çimen, çiçek açmadan
Sarı nergis açar bizim ellerde (8/1).

Görüldüğü gibi sarı nergis çiçeği ilkbaharın başlangıcında, toprağın ısınmaya başlamasıyla açar ve böylece turaç kuşuyla birlikte ilkbaharın gelişini haber verir.

1.2.2. Yaylaya Göç Zamanını Bildirmesi

Çukurova'da mayıs ayından itibaren yaylalara göç başlamaktadır. Bu dönemde turacın sesi hem yaylalara göçün başladığını hem de baharın gelişini haber vermektedir:

Çukurova turaç senin öz kuşun
Çiğ yağarken garip garip ötmez mi
Senin sesin ilkbaharın nişanı
Aşiretler yaylasına göçmez mi (1/1).

Bu dizelerde görüldüğü gibi turaç sesinin güzelliği ve ötüşüyle ilkbaharı müjdelemektedir. Onun güzel sesiyle ötmeye başladığı mevsim, Çukurova insanının yaylaya göçme zamanıdır. Yaylalara göçün başladığı dönemde sesinin duyulduğunu gösteren bir başka türkü de şu şekildedir:

Yayla yollarında göç gatar gatar
Eşinden ayrılmış bir turaç öter
Herkesin sevdiği herkese yeter
Daima garazın bana mı felek (6/2).

1.3. Turacın Neslinin Tükenmesi Üzerine Söylenen Türküler

Turaç kuşu, ülkemizde nesli tükenmekte olan kuşlar arasındadır. Aşırı ve bilinçsiz avlanma, tarımda kullanılan gübre ve zirai ilaçlar bu kuşun neslinin günden güne azalmasına neden olmaktadır. Turacın neslinin tükenmesi bu kuşa sevgi besleyen Çukurovalı insanları üzmüş ve onun için ağıtlar, türküler yakılmıştır:

Tükenen turacın bitmezdi acısı
Öğretmen fırıncı bakkal hacısı
Zivik zivik gezdi uçar avcısı
Ansızın parlar da hüdüdüdühüt (5/6).

Turaç leziz eti ile hem insanların hem de doğan gibi yırtıcı kuş türlerinin iştahını kabartan bir av kuşu olmuştur. Turacın neslinin tükenmesine sebep olan kişilere beddualar edilmiştir:

Vuran avcının elleri
Kırılınsın iki kolları
Bak ne güzel tüy bunları
Bellerinde turaç senin (2/5).

Yırtıcı kuşlar ve avcılar kadar bu kuşun neslinin tükenmesine sebep olan başka etkenler olduğunu gösteren örnekler vardır:

Karalı da derki, terk ettin dehri
Uçup bir hamlede geçerdin nehri
Neslini de bitirdi pamuğun zehri
Turaç ahızarda hüdüdüdühüt (5/8).

Görüldüğü pamuğun işlenmesi sürecinde ortaya çıkan çevre kirliliğinin doğanın dengesini bozduğu ve turaç gibi kuşların yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Sonuç

Turaç kuşunun Çukurova'nın yerli kuşu olması onu diğer kuşlardan daha farklı kılmıştır. Çukurova'nın sembolü olarak görülmesinin sebebi de bu kuşun yaşayabileceği yer olarak Çukurova'yı mesken tutması ve başka yerlere göç etmemesidir. Bunun sonucunda turaç, Çukurova insanının meydana getirdiği türkülerde de yarattığı aidiyet duygusu ile dikkat çekmektedir.

Türkülerde önemli bir yere sahip olan tabiat ve tabiata ait unsurlar insanla doğa arasındaki etkileşim neticesinde doğmuştur. Turaç da bu etkileşim sonucunda Çukurova türkülerinde yer almış ve özellikle Çukurova'da ilkbaharın gelişini işleyen türkülerde karşımıza çıkmaktadır.

Tabiatın bir parçası olarak turaç bahar tasvirinin yapıldığı ve Çukurova'da baharın gelişini işleyen türkülerde güzel sesiyle, ötüşüyle baharın geldiğini haber vermektedir.

Turaç sesiyle, ötüşüyle olduğu kadar tüylerinin güzelliğiyle de dikkat çekmiştir.

Bu kuş türünün neslinin tükenişi ise Çukurova insanını üzmüş ve neslinin tükenişine sebep olanlar eleştirilmiştir. Turaç için yakılan türkülerde doğan gibi yırtıcı kuşların turacın avcıları olduğu belirtilmiştir. Ancak turaç için yakılan ağıtta neslinin tükenmesinin asıl sebebi olarak bilinçsiz avlanma ve kullanılan zirai ilaçlar gösterilmektedir. İnsanların doğanın dengesini bozan bilinçsizlikleri Çukurova'nın sembollerinden biri olan turaç için de olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir.

Türkü Metinleri

1.

Çukurova turaç senin öz kuşun
Çiğ yağarken garip garip ötmez mi
Senin sesin ilkbaharın nişanı
Aşiretler yaylasına göçmez mi

İyi saklan seni kurt kuş görmesin
Çiftçilerin salanını sürmesin
Tembihledim avcılarının vurmasını
Senin sesin Çukurova'ya yetmez mi

Ötmen Mustafa'ya ilham veriyon
Öterken de bir yüksekte duruyon
Yakup musun Yusuf'unu arıyon
Senin yasın arşa kadar bitmez mi (Sakaoğlu, 2004)

2.

Çukurova şöhret almış
Ellerinde turaç senin
Öter yeşil bahar gelmiş
Çöllerinde turaç senin

Çık pınara ganat vurur
Şu uvanın süsün verir
Bir sefillik bakar durur
Hallarında turaç senin

Sabahları dolanmaz mı
Çiylerine belenmez mi
Güzel guşup sulanmaz mı
Göllerinde turaç senin

Ekinlerin arasında

Tam ikindin sırasında
Ne hoş öter burasında
Yerlerinde turaç senin

Vuran avcının elleri
Kırılısın iki kolları
Bak ne güzel tüy bunları
Bellerinde turaç senin

Uçup uçup karşılaşanlar
Yayılarak yer eşenler
Nerde kaldı kürneşenler
Yollarında turaç senin

Nesli geçti Âşık Gezer
Çok olurdu bundan ezel
Hep guşlardan sesin güzel
Dillerinde turaç senin (Görkem, 2001:366)

3.
Ötme turaç ötme işin var senin
Şahin alıp avlanacak yer değil
Vardım gördüm ağyar göçmüş yurdundan
Vatan tutup eğlenecek yer değil

Güzel senin ak saraylı yurdun var
Divitin var kalemin var ördün var
Güzel senin türlü türlü derdin var
Hoşça kalın karşındaki tor değil

Bir düğme diktirem göğsün ağ ise
Etrafı da lale sünbül bağ ise
Eğer güzel bende gönlün yoğ ise
Benim işim minnet ile zor değil

Karac' oğlan der gezelim yurtları
Söyleyelim başa gelen dertleri
Sevmeseydim senin gibi sertleri
Ah neyleyim aklım başa yar değil (Sakaoğlu, 2004:479)

4.

Üç yiğitler göç eyledi yurdundan
Göçtü aramızdan üç yiğitler oy
Kimi çadır kurmuş yayla keyfinde
Kimisi de yiğit vermiş ağlar oy

Tokmaklı'nın fırtınası Dırıl'dan eserdi
Kış günü kuru soğuğu acı acı keserdi
Üç yiğitler Andırın'da eserdi beyler
Gitti aramızdan üç yiğitler oy

Kuzgun suyu Feteneye akardı
Türlü çeşit ala vere yapardı
Tataroğlu biriketin dökerdi
Gitti aramızdan koçyiğitler oy

Üzücekte bozca turaç öterdi
Alafında yavru davşan yatardı
Sarıfakı, Koca Mehmet Andırın'a yeterdi
Gitti aramızdan koçyiğitler oy

Osandım feleğin yüzüzlerinden
Ağzından dökülen hep sözlerinden
.....Kızık ozanım bu gözlerimden
Gitti aramızdan üç yiğitler oy (Osmaniye Ağıt Yarışması, 2012:296)

5.

İlkbahar gelince öterdin turaç
Söyle bir kayardı hütüdüdüühüt
Sesin ile bize yeterdin turaç
Hep aynı ayarda hütüdüdüühüt

Bir yere göçmeyen sehil kuşuydun
Toprağına bağlı kuşlar başıydın
Adı sanı belli köşe taşıydın
Tümseğe konar da hütüdüdüühüt

Ne kadar avlarsan bitmez de ardı
Cücüğü palası ferîği vardı
Horozu kendine anaç arardı
Hey gidi hovarda hütüdüdüühüt

Ele tüfek alır ava giderdik

Fak kurup kapanla turalım derdik
Zağar ile büke zıncara girdik
Parlar bir kenar hüdütdüdühüt

Doğanın cilbiri halis meşinden
Ünnükte alışıp uçtu peşinden
Zurba dağılında oldun eşinden
Kalsandahi darda hüdütdüdühüt

Tükenen turacın bitmezdi acısı
Öğretmen fırıncı bakkal hacısı
Zivik zivik gezdi uçar avcısı
Ansızın parlar da hüdütdüdühüt

Elin aşiretin gülün süsüydün
Dillerden düşmeyen öz türküsüydün
Çukurova'mızın tatlı sesiydin
Kesmeden ardı ardına hüdütdüdühüt

Karalı da der ki terk ettin dehri
Uçup bir hamlede geçerdin nehri
Neslini de bitirdi pamuğun zehri
Turaç ahızarda hüdütdüdühüt (Kutlusoy, 1997: 105)

6.

Yayla yollarında gördüm göçünü
Sünbül ile donatmışlar saçını
Şavkı vurdu Kızıldağ'ın içini
İnip gider Eğlence'den yukarı

Yayla yollarında göç gatar gatar
Eşinden ayrılmış bir turaç öter
Herkesin sevdiği herkese yeter
Daima garazın bana mı felek (Yılmaz, 2005: 202-203)

7.

Hey ağalar bir onulmaz derdim var
Olur olmaz yere açamıyorum
Bir yâr için çıktım gurbet ellere
Terk edip sılaya geçemiyorum

Ay mıdır gün müdür cihani tutan

Cemalin görüncü nurlara batan
Altun kafeslerde durmadan öten
Keklik mi turaç mı seçemiyorum

Her yiğidin devlet konmaz başına
Yar ağlatan doyar m'ola yaşına
Göğsü nakış nakış tavus kuşuna
Benzettim yavruyu seçemiyorum

Atın eşkini de yiğidin kıvı
Güzelin üstüne kurulu dâvî
Gökte gövel ördek şahanın avı
Çalıp kanadını uçamıyorum

Karac'oğlan der de dünyanın ucu
Her kardaş diyene diyemem bacı
Ayrılık şerbeti ağıdan acı
Şu dünya malına içemiyorum (Sakaoğlu: 2004:510)

8.

Baharı müjdeler kışı geçmeden
Boz turaçlar öter bizim ellerde
Hiçbir yerde çimen, çiçek açmadan
Sarı nergis açar bizim ellerde

Mart gelirken şubat gider ayakta
Kızılıcıklar gelin olur koyakta
Dünya uyurken beyaz yatakta
Dağlar yorgan atar bizim ellerde

Bizde başlar ilkbaharın ilk çağı
Çalılar tınsırır, açar yaprağı
Derenin, tepenin, kırın toprağı
Burcu burcu tüter bizim ellerde (Sakaoğlu, 107:1987).

9.

Bahar bugün yol katlamış,
Geldiğini ispatlamış
Yediverenim patlamış
Gülleri neşe saçıyor

Kapımda kayısı ağacı
Giyinmiş çiçekten tacı

Ötüyor kırın turacı
Dilleri neşe saçıyor

Radyoda Neşed'in sesi
Verir yaşamak hevesi
Bahara uymuş nağmesi
Telleri neşe saçıyor

Tabiat bayram eyliyor
Halil def-i gam eyliyor
Hanım çay ikram eyliyor
Elleri neşe saçıyor (Sakaoğlu, 108:1987).

KAYNAKÇA

- AKALIN, Sami (1993), Türk Folklorunda Kuşlar, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- ARTUN, Erman (1996), Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymani, Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Adana.
- CEYLAN, Ömür (2003), “Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi Şeyhi Mustafa Azbi Baba ve Murgnâme Kasidesi”, Journal Of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Harvard University, Günay Kut Armağanı I-II, s. 232- 246.
- ..... Kuşlar Divanı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007.
- DAĞSEVER, Bekir (2013), Küçüklere de Büyüklere de Masallar, Bilge Arık Matbaacılık, Adana.
- ELÇİN, Şükrü (1993), Türk Edebiyatında Tabiat, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- ..... (1997), Halk Edebiyatı Araştırmaları I, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÖRKEM, İsmail (2001), Türk Edebiyatında Ağıtlar: Çukurova Ağıtları (İnceleme-Metinler), Ankara: Akçağ Yayınları.
- KUTLUSOY, Nazan (1997), Âşık Karalı (İbrahim Davutluoğlu) Hayatı-Şiirleri-Araştırmaları, Bitirme Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- OKUŞLUK, Refiye (1994), Adana Efsaneleri Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ÖZDEMİR, Ahmet Z. (1984), Avşarlar ve Dadaloğlu, Ankara: Dayanışma Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (1987), Kadırlılı Âşık Halil Karabulut, Nur Matbaası, Konya.
- ..... (2004), Karaca Oğlan, Akçağ Yayınları, Ankara.
- YILMAZ, Mehmet Ali (2005), Aladağ Halk Kültürü Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yüksel Özden Anısına Ağıt Yarışması: Osmaniye ve Yukarı Çukurova Ağıtları (2012), Haz. Abdullah Gizlice, Osmaniye Folklor Araştırma Derneği Kültür Yayınları, Osmaniye.

Özet

ÇUKUROVA TÜRKÜLERİNDE TURAÇ

Kuşlar tüm dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca insanlar için zaman zaman korkulacak ve çekinilecek bir hayvan olması yanında zaman zaman da inancın bir parçası olarak sembolik bir anlam ifade etmiştir. Türklerin İslâmiyet'ten önceki inanç sistemlerinde de kuş figürlerine sıkça rastlanmıştır. Şamanizm'de Şamanların giydikleri cübbelerin üzerinde hayvan ve kuş resimleri bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra Oğuz boylarında boyun sembolü olan kuş figürlü ongunlar da yer almıştır. Anadolu sahası dışında Yakut, Kazak-Kırgız ve Başkurt folklorlarında da kuş önemli bir sembol olarak kabul görmüştür. Kuşlar, halk türkülerinde sıkça karşılaşılan hayvanlardan biridir. Türkülerin oluşum sürecinde türkü yakıcılarına ilham kaynağı olmuşlardır. Kuşların uçma yeteneklerinin olması, renkleri ve ötüşleri onları türkülerde diğer hayvanlardan daha özel kılmıştır.

Bazı kuşlar yaşadıkları coğrafya ile özdeşleşip o coğrafyanın sembolü haline gelmişlerdir. Bu tür kuşlardan olan turaç ise Çukurova'nın sembolü olmuş ve Çukurova türkülerinde de bu yönü vurgulanmıştır. Keklik cinsinden bir kuş olan turacın ilkbaharın gelişini müjdelemesi türkülerde konu olmuştur. Ayrıca turacın neslinin tükenmesi Çukurova insanını derinden etkilemiş ve turaç için türküler, ağıtlar yakılmıştır. Bu çalışmada, turacın Çukurova türkülerindeki yeri ve önemi üzerinde durulacaktır. Çukurova türkülerine hangi özellikleriyle konu edildiği tespit edilecektir. Çukurova türkülerinde turaç; Çukurova'nın sembolü olması, kuşunun habercilik işlevi (baharın gelişini müjdelemesi, yaylaya göç zamanını bildirmesi), turacın neslinin tükenmesi gibi başlıklar altında incelenecek ve sonuç bölümündeki değerlendirmelerle tamamlanacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Çukurova-Türkü-Turaç*

Abstract

TURAÇ IN ÇUKUROVA FOLKSONGS

Birds, as well as all the world's cultures, has an important place in Turkish culture. Throughout history people have been allowed time to time to be afraid, and alarming. birds from time to time as a part of the faith, has a symbolic meaning. Turks bird figures often found in pre-Islamic belief systems. Outside of Anatolia, the Kazakh-Kyrgyz and Bashkir folklore bird has gained acceptance as an important symbol. Birds, folk songs is one of the animals frequently encountered. Turaç in the formation of folk songs that have been a source of inspiration. Ability of birds to fly, colors, and singing in folk songs to them from other animals made it even more special.

Some birds have become a symbol of their geography. This kind of became the symbol of the Çukurova songs of the birds, the Tura emphasized this aspect. It also influenced the people and the Tura for the extinction of folk song ukurova. This study will focus on the role and importance of Tura in Çukurova folksong. ukurova, which features folk songs which will be determined subject. Tura to be a symbol of Çukurova, bird reporting function (to herald the arrival of spring, the migration time of the plateau to report), francolin examined under headings such as the extinction.

Key Words: *ukurova-Folksong-Tura*